

การคุ้มครองความลับทางการค้าในการดำเนินคดีอาญา

รังสิมา ลัธธนันท์

การคุ้มครองความลับทางการค้าในการดำเนินคดีอาญา^{*}

Protection of Trade Secrets in Criminal Proceedings

รังสิมา ลัธนันท์^{**}
Rungsima Lattanand

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีความลับทางการค้าโดยเฉพาะ ประเด็น องค์ความรู้ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีความลับทางการค้า จากการศึกษาพบว่า แนวคิดในการให้ความคุ้มครองความลับทางการค้ามีมาตั้งแต่ในอดีต มีผู้คิดค้นข้อมูลซึ่งเป็นความลับเพื่อใช้ในกระบวนการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะถูกเก็บไว้เป็นความลับเฉพาะบุคคล และสูญสิ้นไปกับบุคคลนั้นเมื่อเขาถึงแก่ความตาย จึงได้มีแนวความคิดในการคุ้มครองความลับทางการค้าเพื่อให้ความลับนั้นคงสภาพการเป็นความลับทางการค้าและตกทอดไปยังคนรุ่นต่อไป มีการตรากฎหมายขึ้นเพื่อให้การคุ้มครองความลับทางการค้า จนกระทั่งได้รับการรับรองและมีการคุ้มครองตามข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า

^{*}บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การคุ้มครองความลับทางการค้าในการดำเนินคดีอาญา ซึ่งอยู่ในระหว่างการศึกษา โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสุวรรณ และ ดร.จุมพล ภิณโณสินวัฒน์ และ ดร.กนก จุลมนต์.

This article is a part of dissertation, "Protection of trade secrets in criminal proceedings," This dissertation is in the process of studying. Associate Professor Dr. Praphasri Buasawan Dr. Jumpol Pinyosinwat and Dr. Kanok Jullamon is an advisor.

^{**}ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะชั้นต้นในศาลจังหวัดเชียงใหม่; น.บ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, น.บ.ท. สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, น.ม. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. E-mail: tan.oui46@gmail.com.

Vice Presiding Judge of the Chiang Mai Provincial Court, LL.B. Ramkhamhaeng University, Barrister at Law at Thai Bar Under the Royal Patronage, LL.M. Ramkhamhaeng University, Ph.D. Candidate at Doctor of Philosophy Program in Social Sciences at Ramkhamhaeng University.

วันที่รับบทความ (received) 14 มีนาคม 2562, วันที่แก้ไขบทความ (revised) 10 พฤษภาคม 2562, วันที่ตอบรับบทความ (accepted) 16 พฤษภาคม 2562.

(Agreement on Trade - Related Aspects of Intellectual Property Rights) หรือความตกลงทริปส์ ซึ่งกำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลกจะต้องมีกฎหมายภายในให้ความคุ้มครองความลับทางการค้า ประเทศไทยในฐานะประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกจึงได้ตราพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 ให้ความคุ้มครองความลับทางการค้ามาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ในการดำเนินคดีความลับทางการค้า กระบวนการในทางกฎหมายของประเทศไทยอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 และข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2540 ซึ่งวิธีพิจารณาคดีต่างๆ ให้ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่จากการศึกษาพบว่า ในการดำเนินคดีอาญาความลับทางการค้าประสบปัญหาอันเนื่องมาจากกฎหมายยังไม่มีวิธีการในการเก็บรักษาความลับทางการค้าในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินคดี ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้การดำเนินคดีอาญาความลับทางการค้ามีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการเก็บรักษาข้อมูลความลับทางการค้าตามเจตนารมณ์ของการรักษาข้อมูลความลับทางการค้าอย่างแท้จริง ทั้งนี้ได้เสนอสาระสำคัญของการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายมาพร้อมนี้

Abstract

This paper reveals information about the laws relating to the prosecution of crimes involving trade secrets. It examines in particular the issues regarding the knowledge, concepts, and theories related to the prosecution of crimes involving trade secrets. Findings in the study indicate that the concept of the protection of trade secrets has existed in the past. People create confidential information for use in the production process for various products, most of which are kept as personal secrets. These have often been lost with the person who created them upon the death of that person. Laws to protect trade secrets have been enacted, and trade secrets are now protected by the Agreement on Trade-Related to Intellectual Property Rights, also called the TRIPS Agreement.

Thailand, as a member country, has enacted the Trade Secrets Act B.E. 2545 to protect trade secrets. This law is still in effect. In addition, in the prosecution of trade secret cases, the legal process of Thailand is conducted under The Act on the Establishment of and Procedure for Intellectual Property and International Trade Court B.E. 2539 (1996), and The Provision of Intellectual Property and International Trade case B.E. 2540 (1997), which require the proceedings to be in accordance with the Civil Procedure Code and the Criminal Procedure Code. The results of this study show that criminal proceedings involving trade secrets encounter problems because the Trade Secrets law contains no specific procedures for keeping trade secrets at each stage of the proceedings. The author therefore believes that the law should be amended to ensure that criminal proceedings involving trade secrets are carried out in such a way as to protect the trade secrets at every stage of the proceedings. The suggested amendments would be in accordance with the judicial intention of maintaining trade secret information. In this regard, the essence of the amendment of such law will then be provided in this paper.

คำสำคัญ: การคุ้มครอง, ความลับทางการค้า, การดำเนินคดีอาญา

Keywords: protection, trade secret, criminal proceedings

1. บทนำ

ความลับทางการค้าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความสำคัญในการประกอบธุรกิจ มีการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ สร้างความแตกต่างของตัวสินค้าและบริการ อันก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขันทางการค้า แต่เนื่องจากความลับต่างๆ จะถูกเก็บรักษาไว้อยู่กับผู้คิดค้นหรือตกทอดไปเฉพาะบุคคลในครอบครัว จึงก่อให้เกิดแนวคิดในการให้ความคุ้มครองความลับทางการค้า รวมทั้งมีกฎหมายรับรองและให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าบังคับใช้ในเวลาต่อมา แนวคิดในการให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าได้รับการยอมรับครั้งแรกในรูปแบบเกี่ยวกับหลักการของการคุ้มครองทรัพย์สินอุตสาหกรรมจากการแข่งขันอันไม่เป็นธรรม (Unfair Competition) และต่อมาจึงได้รับความคุ้มครองภายใต้ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade - Related Aspects of Intellectual Property Rights) หรือความตกลงทริปส์ สำหรับประเทศไทยมีการตราพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 เพื่อให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำอันไม่เป็นธรรมในการประกอบธุรกิจ

เนื่องจากในปัจจุบันการละเมิดความลับทางการค้ามีเป็นจำนวนมาก ซึ่งการดำเนินคดีอาญาความลับทางการค้าตามกฎหมายที่มีอยู่ยังไม่สามารถให้การคุ้มครองความลับทางการค้าได้อย่างเหมาะสม บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอความจำเป็นในการกำหนดกฎหมายที่ใช้บังคับในการดำเนินคดีความลับทางการค้า เพื่อให้มีการคุ้มครองความลับทางการค้าในระหว่างการดำเนินคดีอย่างเหมาะสมต่อไป

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เดิมเมื่อบุคคลประดิษฐ์หรือคิดค้นสิ่งใดขึ้นมาได้ใหม่ วิธีการหรือข้อมูลในการประดิษฐ์หรือที่คิดค้นได้นั้นจะถูกเก็บไว้เป็นความลับหรือถ่ายทอดให้กับเฉพาะบุคคลในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในความได้เปรียบทางด้านการค้า ต่อมาจึงเกิดแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองข้อมูลซึ่งเป็นความลับดังกล่าว และเริ่มต้นเป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ โดยการนำหลักกฎหมายว่าด้วยการละเมิดความไว้วางใจ (The Law of Breach of Confidence) ไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงในคดีที่เกี่ยวกับการละเมิดความลับทางการค้า โดยถือว่าการละเมิดความลับทางการค้าเป็นส่วนหนึ่งของการละเมิดความไว้วางใจที่บุคคลหนึ่งมีต่ออีกบุคคลหนึ่งในการส่งมอบข้อมูลอย่างหนึ่งที่สำคัญให้พร้อมกับหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับข้อมูลนั้น คดีที่เป็นบรรทัดฐานของการละเมิดความไว้วางใจได้แก่ คดี *Coco v. Clark* ((1969) R.P.C. 41) ซึ่งผู้พิพากษา Megarry J. ได้วางหลักกฎหมายไว้ว่า

การละเมิดความไว้วางใจต้องมียุทธศาสตร์ประกอบคือ ข้อมูลดังกล่าวต้องมีคุณสมบัติถึงขนาดเพียงพอที่จะเป็นความลับ ต้องมีการบอกให้บุคคลอื่นทราบโดยให้บุคคลนั้นมีหน้าที่ที่ต้องเก็บรักษาไว้เป็นความลับ และต้องมีการใช้ข้อมูลดังกล่าวโดยไม่ได้รับอนุญาตอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เป็นเจ้าของข้อมูล¹

หน้าที่ในการรักษาข้อมูลอันเป็นความลับนอกจากจะเป็นไปตามหลักการละเมิดความไว้วางใจแล้ว ในบางครั้งอาจเกิดจากความสัมพันธ์อันเป็นที่ไว้วางใจระหว่างบุคคล หรืออาจเกิดจากข้อตกลงในสัญญา โดยถือว่าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์ของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับคนไข้ หรือความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง² ข้อตกลงตามสัญญาจ้างแรงงาน หรือสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ หากมีการละเมิดต่อหน้าที่หรือข้อตกลงในสัญญาแล้ว ย่อมเป็นการละเมิดหลักความสัมพันธ์ในฐานะผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและหลักว่าด้วยสัญญาด้วย เช่น ลูกจ้างที่เอาไปซึ่งความลับทางการค้าของนายจ้าง ย่อมเป็นการกระทำละเมิดในหน้าที่ที่ต้องรักษาความลับ หน้าที่อันเกิดจากความสัมพันธ์ในฐานะผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ และละเมิดข้อตกลงในสัญญา

นอกจากนี้ เนื่องจากความลับทางการค้าเป็นทั้งทรัพย์สินและเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ประเภทหนึ่ง จึงก่อให้เกิดแนวคิดตามหลักสิทธิในทรัพย์สินและหลักการเป็นทรัพย์สินทางปัญญาว่า การให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิใช้ข้อมูลความลับซึ่งตนเองคิดค้นขึ้นและปกปิดไว้เป็นความลับ³ มีสิทธิหวงกัน หรือกระทำการใดๆ เพื่อไม่ให้บุคคลอื่นละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าของตน รวมทั้งสามารถอ้างสิทธิและใช้ยื่นต่อบุคคลภายนอกได้โดยไม่จำกัด

สำหรับศาลในระบบคอมมอนลอว์ เมื่อผู้ควบคุมความลับทางการค้านำคดีละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าเข้าสู่การพิจารณาของศาล ศาลจะนำหลักความยุติธรรมไปปรับใช้โดยถือว่าบุคคลมีหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และหน้าที่ดังกล่าวย่อมเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับข้อมูลความลับมาโดยความสัมพันธ์อันเป็นที่ไว้วางใจหรือการบอกกล่าวอย่างลับๆ⁴ ศาลในระบบคอมมอน ลอว์นำหลักความยุติธรรมเข้าไปเสริมกับหลักว่าด้วยสัญญา ด้วยการนำไปปรับใช้กับ

¹ไชยยศ เหมะรัชตะ, **ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ 10 แก้ไขเพิ่มเติม-ปรับปรุงใหม่ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2559), หน้า 446-447.

²Lionel Bently and Brad Sherman, **Intellectual Property Law** (Oxford, New York: Oxford University Press, 2001), p. 1014.

³John Hull, **Commercial Secrecy Law and Practice** (London: Sweet and Maxwell, 1998), pp. 2-3.

⁴Robert Dean, **The law of trade secrets** (The Law Book Company, 1990), p. 43.

บุคคลภายนอกที่ไม่มีนิติสัมพันธ์หรือความผูกพันตามสัญญาในการรักษาความลับกับเจ้าของความลับทางการค้า และได้รับความลับทางการค้ามาโดยรู้ว่าเป็นละเมิดสิทธิของผู้อื่น หรือในขณะที่ได้มานั้นไม่รู้ แต่ได้รับการเตือนในภายหลัง

จากแนวคิดหลักการต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุให้มีการตรากฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองความลับทางการค้า และได้รับการรับรองความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade - Related Aspects of Intellectual Property Rights) หรือความตกลงทริปส์ในเวลาต่อมา

3. กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าทางอาญา

จากความสำคัญของความลับทางการค้าที่มีพัฒนาการทั้งความเป็นมาและแนวความคิด ตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ข้างต้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่ข้อกำหนดของความตกลงทริปส์ในการคุ้มครองความลับทางการค้า และประเทศภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลกต้องมีกฎหมายภายในในการคุ้มครองความลับทางการค้าที่เป็นกฎหมายเฉพาะด้วย การคุ้มครองความลับทางการค้าของประเทศไทยก่อนเป็นภาคีความตกลงทริปส์มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองความลับอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 323 และมาตรา 324 แต่บทบัญญัติทั้ง 2 มาตรา กำหนดเป็นความผิดฐานเปิดเผยความลับและเน้นไปที่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นลักษณะควบคุมผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้นเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับบุคคลอื่นที่ล่วงรู้ความลับในทางการค้า ซึ่งหากบุคคลดังกล่าวล่วงรู้ความลับทางการค้าแล้วนำไปเปิดเผยก็ไม่มีผิดตามกฎหมายดังกล่าว หลังจากประเทศไทยเข้าเป็นภาคีความตกลงทริปส์ภายใต้พันธกรณี จึงได้ตราพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 โดยมีเหตุผลเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ข้อมูลความลับทางการค้าของบุคคล ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนได้นำเสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความลับทางการค้า ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการดำเนินคดีความลับทางการค้าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังต่อไปนี้

3.1 ประมวลกฎหมายอาญา

ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติการกระทำที่เป็นความผิดเกี่ยวกับการเปิดเผยความลับไว้ 2 มาตรา คือ มาตรา 323 และ 324 โดยมาตรา 323 เป็นการเปิดเผยความลับของผู้อื่นที่ได้ล่วงรู้หรือได้มาเพราะเป็นเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ประกอบอาชีพเป็นแพทย์ เภสัชกร คนจำหน่ายยานางผดุงครรภ์ ผู้พยาบาล นักบวชหมอลูกความ ทนายความ ผู้สอบบัญชี หรือบุคคลผู้เป็นผู้ช่วยในการ

ประกอบอาชีพหรือผู้รับการศึกษอบรมในอาชีพดังกล่าว ซึ่งน่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ส่วนมาตรา 324 เป็นการเปิดเผยหรือใช้ความลับของผู้อื่นที่ได้ล่วงรู้หรือได้มาอันเกี่ยวกับอุตสาหกรรม การค้นพบ หรือนิพนธ์ในวิทยาศาสตร์ เพราะมีตำแหน่งหน้าที่ วิชาชีพหรืออาชีพอันเป็นที่ไว้วางใจเพื่อ ประโยชน์ของตนเองหรือผู้อื่น

3.2 พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545

3.2.1 ความหมายของความลับทางการค้า

ความลับทางการค้าตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 มาตรา 3 ต้องเป็นข้อมูลการค้าอันได้แก่ สิ่งที่มีสื่อความหมายให้รู้ข้อความ เรื่องราว ข้อเท็จจริง หรือสิ่งใด ไม่ว่า การสื่อความหมายนั้นจะผ่านด้วยวิธีการใดๆ ไม่ว่าจะจัดทำไว้ในรูปใดๆ และรวมถึงสูตร รูปแบบ งาน ที่ได้รวบรวมหรือประกอบขึ้น โปรแกรม วิธีการ เทคนิค หรือกรรมวิธีด้วย เช่น สูตรทางเคมี สูตรการทำอาหาร รายชื่อลูกค้า บัญชีเงินเดือน ข้อมูลทางด้านการตลาด หรือข้อมูลทางด้านการ ประชาสัมพันธ์ซึ่งไม่ใช่ข้อมูลของทางราชการ หรือข้อมูลส่วนบุคคลอื่นๆ และข้อมูลการค้านั้นต้องไม่ เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป หรือยังเข้าถึงไม่ได้ในหมู่บุคคลซึ่งโดยปกติแล้วต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลดังกล่าว กล่าวคือ ต้องเป็นข้อมูลที่บุคคลโดยทั่วไป ไม่สามารถทราบได้ และบุคคลที่ทราบข้อมูลดังกล่าวอาจ เป็นเพียงบุคคลกลุ่มเล็กๆ เช่น สูตรในการทำขนมปัง ซึ่งเป็นสูตรเฉพาะของครอบครัว บุคคลใน ครอบครัวนั้นเท่านั้นที่รับรู้ถึงสูตรการทำขนมปังชนิดนี้ นอกจากนี้ ยังต้องเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ใน เชิงพาณิชย์เนื่องจากการเป็นความลับ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางการค้า ในเชิงพาณิชย์หรือใน เชิงเศรษฐกิจได้ ส่งผลให้เกิดความได้เปรียบคู่แข่งทางการค้า ส่วนแบ่งทางการตลาด หรือผลกำไรที่ จะได้รับ โดยมีการใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อรักษาไว้เป็นความลับ เช่น มีการจัดเก็บข้อมูลไว้ใน ตู้เซฟ มีการจำกัดตัวบุคคลที่สามารถเข้าถึงข้อมูลการค้าได้มีการทำสัญญากับพนักงานหรือลูกจ้างใน การห้ามไม่ให้นำข้อมูลการค้าไปเปิดเผย เป็นต้น

3.2.2 การละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า

การละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าอันเป็นความผิดทางอาญา บัญญัติอยู่ใน หมวด 6 มาตรา 33 ถึงมาตรา 36 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติความลับทางการค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2558 มาตรา 9 และมาตรา 10 ได้แก่ ความผิดฐานเปิดเผยความลับทางการค้าของผู้อื่นตาม มาตรา 33 ความผิดฐานเปิดเผยหรือใช้ความลับทางการค้าของผู้อื่นที่ตนมีหน้าที่ดูแลรักษาตามมาตรา 34 และความผิดฐานเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกิจการของผู้ควบคุมความลับทางการค้าตามมาตรา 35 ซึ่งเป็นการเปิดเผยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับกิจการของผู้ควบคุมความลับทางการค้าอันเป็นข้อเท็จจริงที่ ตามปกติวิสัยจะพึงสงวนไว้ไม่เปิดเผย เช่น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานะทางการเงิน หรือการขยาย กิจการและได้มาหรือล่วงรู้เนื่องมาจากการปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545

หรือผู้ที่ได้มาหรือล่วงรู้ข้อเท็จจริงจากผู้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 เนื่องในการปฏิบัติราชการ การสอบสวน หรือการพิจารณาคดีและจะต้องไม่ใช่เป็นการเปิดเผยในการปฏิบัติราชการ หรือเพื่อประโยชน์ในการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี

4. การดำเนินคดีความลับทางการค้าในทางอาญา

เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 กำหนดให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไปใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำความผิดสิทธิในความลับทางการค้า จึงต้องพิจารณาหลักเกณฑ์จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

4.1 ชั้นสอบสวน

การละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าอันเป็นความผิดทางอาญานั้น ผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้ควบคุมความลับทางการค้าจะร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนให้ดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ได้ แต่หากผู้ควบคุมความลับทางการค้าประสงค์ที่จะร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนต้องร้องทุกข์ภายในกำหนด 3 เดือน นับแต่วันที่อยู่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 96

เมื่อมีการร้องทุกข์ตามกฎหมายแล้ว พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อรู้ตัวผู้กระทำความผิด พิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา การแสวงหาหรือรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนนั้น พยานหลักฐานที่สำคัญชิ้นหนึ่งคือ ข้อมูลการค้าอันเป็นความลับ ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบว่า การกระทำตามของผู้ควบคุมความลับทางการค้าร้องทุกข์เป็นการละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าตามกฎหมายหรือไม่ และผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น ผู้ควบคุมความลับทางการค้าจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลการค้าอันเป็นความลับต่อพนักงานสอบสวนในการสอบคำให้การ เพื่อให้พนักงานสอบสวนบันทึกถ้อยคำลงในบันทึกคำให้การ หรือในบางกรณีอาจต้องส่งมอบเอกสารที่ปรากฏข้อมูลการค้าอันเป็นความลับให้แก่พนักงานสอบสวน ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบการสั่งคดีและเมื่อพนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบจะทำความเห็นว่าควรสั่งฟ้องหรือควรสั่งไม่ฟ้อง แล้วส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการ

4.2 ชั้นพนักงานอัยการ

เมื่อพนักงานอัยการได้รับความเห็นและสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการจะตรวจสำนวนการสอบสวน และทำคำสั่งว่ามีความเห็นควรสั่งฟ้องหรือควรสั่งไม่ฟ้องหรือสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม หรือให้พนักงานสอบสวนส่งพยานไปให้พนักงานอัยการซักถามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 ในการตรวจสำนวนการสอบสวนเพื่อมีความเห็นพนักงานอัยการจะพิจารณาจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่างๆ ในสำนวนการสอบสวนทั้งหมด เช่น บันทึกคำให้การของผู้เสียหายหรือผู้ควบคุมความลับทางการค้าที่ได้ให้ถ้อยคำไว้ต่อพนักงานสอบสวน หรือพยานเอกสารที่ปรากฏข้อมูลการค้านั้นเป็นความลับที่ส่งมอบให้พนักงานสอบสวนเพื่อเป็นพยานหลักฐาน หากพนักงานอัยการมีความเห็นควรสั่งฟ้อง จากนั้นจึงจะเข้าสู่การฟ้องคดีต่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางต่อไป

4.3 ชั้นศาล

การดำเนินคดีผู้กระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า พนักงานอัยการหรือผู้ควบคุมความลับทางการค้าต้องนำคดีไปฟ้องยังศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง การพิจารณาคดีความลับทางการค้า พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 มาตรา 14 กำหนดให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 ซึ่งตามมาตรา 26 ภาระบ่นพิจารณาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 และข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2540 หากไม่มีบทบัญญัติหรือข้อกำหนดให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม

การพิจารณาคดีความลับทางการค้าทั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 ไม่ว่าพนักงานอัยการหรือผู้ควบคุมความลับทางการค้าจะเป็นผู้ฟ้องคดี เมื่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางมีคำสั่งประทับฟ้องแล้ว การดำเนินคดีหรือกระบวนการพิจารณาในขั้นตอนต่อไปคือ การสอบคำให้การจำเลย และในกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธ ศาลจะกำหนดวันนัดสืบพยานเพื่อให้โจทก์และจำเลยนำพยานเข้าสืบ

ในส่วนของการดำเนินกระบวนการพิจารณาซึ่งรวมถึงการสืบพยานด้วยนั้น โดยหลักศาลใช้การพิจารณาโดยเปิดเผย แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177 ศาลอาจมีคำสั่งให้พิจารณาเป็นการลับได้เมื่อศาลเห็นสมควรหรือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ เพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศไม่ให้ล่วงรู้ถึงประชาชนและตามข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

พ.ศ.2540 ข้อ 24 ศาลอาจสั่งให้พิจารณาเป็นการลับโดยห้ามประชาชนไม่ให้เข้าฟังการพิจารณาได้ เมื่อศาลเห็นสมควร หรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคำขอ ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสม หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

5. บทวิเคราะห์

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาในข้างต้น เห็นได้ว่า ประเทศไทยมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าสอดคล้องกับแนวคิดในการให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าและความตกลงทริปส์ แต่เมื่อมีการกระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าในทางอาญา กระบวนการในการดำเนินคดีนั้นตั้งแต่ชั้นสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นศาล ยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดขั้นตอนในการดำเนินคดีไว้เป็นการเฉพาะเพื่อเป็นการรักษาความลับทางการค้านั้น ซึ่งสามารถแยกการวิเคราะห์ได้ดังนี้

การดำเนินคดีความลับทางการค้าในชั้นสอบสวน กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเพื่อทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบการสั่งคดี พนักงานสอบสวนจึงต้องแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการกระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า ซึ่งองค์ประกอบความผิดที่สำคัญ นอกจากการกระทำที่เป็นการละเมิดแล้วยังได้แก่ ข้อมูลการค้าที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้ากล่าวอ้างว่าเป็นความลับทางการค้านั้นมีอยู่หรือไม่ อย่างไร และมีลักษณะเป็นความลับทางการค้าตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่

ในการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน เมื่อมีการร้องทุกข์ พนักงานสอบสวนจะสอบถามรายละเอียด และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อมูลการค้าอันเป็นความลับนั้น รวมทั้งพฤติการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด แล้วบันทึกถ้อยคำของผู้ควบคุมความลับทางการค้าหรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องลงในบันทึกคำให้การ และหากมีการบันทึกข้อมูลการค้าอันเป็นความลับลงในเอกสารหรือสิ่งบันทึกในรูปแบบอื่น ผู้ควบคุมความลับทางการค้าก็ต้องส่งมอบเอกสารหรือบันทึกนั้นให้แก่พนักงานสอบสวนเพื่อเป็นพยานหลักฐานประกอบสำนวน และเพื่อให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบสามารถทำความเข้าใจว่าควรสั่งฟ้องได้ จึงเห็นได้ว่า ในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนที่เกี่ยวข้องและพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเป็นผู้ที่ได้รับรู้รับทราบข้อมูลการค้าอันเป็นความลับนั้น แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้บังคับกับการสอบสวนและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับทางการค้าที่ตนได้รับรู้มาจากการปฏิบัติหน้าที่ หรือกำหนดมาตรการในการเก็บรักษาข้อมูลการค้าที่เป็นความลับที่ได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นอย่างไร

การดำเนินคดีความลับทางการค้าในชั้นพนักงานอัยการ กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการต้องตรวจสอบจำนวนการสอบสวนเพื่อทำคำสั่งในการตรวจสอบจำนวนการสอบสวนพนักงานอัยการจะพิจารณาจากพยานหลักฐานต่างๆ ในจำนวนการสอบสวนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคลผ่านทางบันทึกคำให้การของผู้เสียหายหรือผู้ควบคุมความลับทางการค้าที่ได้ให้ถ้อยคำไว้ต่อพนักงานสอบสวนหรือพยานเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งบันทึกข้อมูลการค้าอันเป็นความลับที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าส่งมอบให้แก่พนักงานสอบสวน ดังนั้น นอกจากพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ได้รับรู้ข้อเท็จจริงหรือรายละเอียดของข้อมูลการค้าอันเป็นความลับนั้น แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้บังคับกับการสั่งคดีของพนักงานอัยการไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้พนักงานอัยการต้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับทางการค้าที่ได้รับรู้มาจากการตรวจสอบจำนวนการสอบสวนหรือกำหนดมาตรการในการเก็บรักษาข้อมูลการค้าที่เป็นความลับนั้นอย่างไร

การดำเนินคดีความลับทางการค้าในชั้นศาล กฎหมายกำหนดให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางออกข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2540 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการรับฟังพยานหลักฐานของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

โดยหลักการดำเนินกระบวนการพิจารณา ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางจะนั่งพิจารณาคดีโดยเปิดเผย นอกจากคู่ความ ทนายความ เจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ศาล และผู้พิพากษาแล้ว ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าฟังการพิจารณาและการสืบพยานได้ โดยเฉพาะในชั้นสืบพยาน ซึ่งผู้ควบคุมความลับทางการค้าต้องนำพยานหลักฐานของตนเข้าสืบเพื่อให้ศาลเชื่อว่าข้อมูลการค้าอันมีลักษณะเป็นความลับทางการค้าตามที่กฎหมายกำหนด มีการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า และจำเลยเป็นผู้กระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า ดังนั้น พยานหลักฐานที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าต้องนำเสนอต่อศาลที่สำคัญคือ ข้อมูลการค้าที่กล่าวอ้างว่าเป็น ความลับทางการค้า อันได้แก่ พยานบุคคลที่จะต้องนำเข้าเบิกความกล่าวอ้างถึงข้อมูลการค้าอันเป็นความลับ พยานเอกสารที่ระบุรายละเอียดของข้อมูลการค้า หรือพยานวัตถุที่เกี่ยวข้อง

ด้วยกระบวนการสืบพยานดังกล่าว เห็นได้ว่า การนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนผู้ควบคุมความลับทางการค้ามีหน้าที่และมีความจำเป็นต้องเปิดเผยความลับทางการค้าในระหว่างการพิจารณาคดีต่อหน้าผู้พิพากษา เจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ศาล ทนายความ และประชาชน แม้กฎหมายจะมีบทบัญญัติให้ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางมีคำสั่งให้พิจารณาเป็นการลับได้ แต่คดีละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าไม่อยู่ในเงื่อนไขที่ศาลจะสั่งให้พิจารณาเป็นการลับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177 ส่วนข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2540 ข้อ 24 กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลที่

จะสั่งให้พิจารณาเป็นการลับ โดยห้ามประชาชนไม่ให้เข้าฟังการพิจารณาคดีหรือไม่ก็ได้ ไม่ใช่บังคับแต่เด็ดขาดที่ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศจะต้องใช้ในการพิจารณาคดีละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า นอกจากนี้แล้วไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้ผู้พิพากษา เจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ศาล และทนายความต้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับทางการค้าที่ตนได้รับรู้มาจากการพิจารณาคดี หรือกำหนดมาตรการในการเก็บรักษาข้อมูลการค้าที่เป็นความลับในระหว่างการพิจารณาคดีอย่างไร

จากกระบวนการของการดำเนินคดีดังกล่าว เห็นได้ว่า การดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า ผู้ควบคุมความลับทางการค้าต้องเปิดเผยข้อมูลการค้าอันเป็นความลับนั้นต่อบุคคลหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นทนายความ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ผู้พิพากษารวมทั้งเจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ศาล และประชาชนที่เข้าฟังการพิจารณาคดีซึ่งจากหลักการ แนวคิด และทฤษฎีในการให้ความคุ้มครองความลับทางการค้าตามที่กล่าวมาข้างต้น ต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความลับทางการค้าคงสภาพการเป็นความลับต่อไป โดยหลักการที่สำคัญหลักการหนึ่งคือ หลักการละเมิดความไว้วางใจที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าสามารถเปิดเผยหรือส่งมอบข้อมูลการค้าอันเป็นความลับให้แก่บุคคลอื่นได้ทราบได้ โดยบุคคลอื่นนั้นต้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาข้อมูลนั้นไว้เป็นความลับ แต่ด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีความลับทางการค้าทางอาญาของประเทศไทยที่มีอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่มีการกำหนดให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดต้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับหรือกำหนดมาตรการในการเก็บรักษาความลับในระหว่างการดำเนินคดีในทุกขั้นตอนที่เหมาะสม ดังนั้น การที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าต้องการแก้ไขปัญหาและป้องกันการถูกกระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าโดยการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกลับมีผลเสมือนเป็นการเปิดเผยข้อมูลความลับทางการค้ามากยิ่งขึ้นไปกว่าการถูกกระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าและอาจถึงกับเป็นเหตุให้ความลับทางการค้านั้นสิ้นสภาพการเป็นความลับทางการค้าได้

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ความลับทางการค้าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น การตราพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 ออกใช้บังคับ โดยกำหนดให้ผู้ควบคุมความลับทางการค้าที่ถูกกระทำละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าในทางอาญาสามารถนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางได้ ย่อมเป็นการแก้ไข ป้องกันปราบปราม รวมทั้งเป็นการเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากการละเมิดสิทธิในความลับทางการค้า แต่โดยที่สาระสำคัญของความลับทางการค้าคือ การคงสถานะข้อมูลการค้าอันเป็นความลับ

นั้นไว้โดยมีมาตรการในการรักษาความลับที่เหมาะสม เมื่อพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีความลับทางการค้ายังไม่มีมาตรการในการเก็บรักษาข้อมูลการค้าที่เป็นความลับในระหว่างการดำเนินคดี การดำเนินคดีความลับทางการค้าตามกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงยังไม่สามารถคุ้มครองความลับทางการค้าของผู้ควบคุมความลับทางการค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีกฎหมายที่ใช้สำหรับการดำเนินคดีความลับทางการค้าเป็นการเฉพาะและกำหนดให้บุคคลที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับทางการค้า ควรกำหนดเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2540 และข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2541 เกี่ยวกับขั้นตอนหรือกระบวนการในการพิจารณาคดีความลับทางการค้าให้แตกต่างจากคดีทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นๆ โดยใช้การพิจารณาลับ และกำหนดให้บุคคลที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ในการเก็บรักษาความลับทางการค้า ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินคดีความลับทางการค้ามีมาตรการในการเก็บรักษาข้อมูลการค้าอันเป็นความลับอย่างเหมาะสม และสามารถรักษาความลับทางการค้าของผู้ควบคุมความลับทางการค้าได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นใจแก่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าในการใช้สิทธิของตนตามกฎหมาย และส่งผลให้พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2545 สามารถบังคับใช้ได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ไชยยศ เหมะรัชตะ. **ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ 10 แก้ไขเพิ่มเติม-ปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2559.

Bently, Lionel and Sherman, Brad. **Intellectual Property Law**. Oxford, New York: Oxford University Press, 2001.

Dean, Robert. **The law of trade secrets**. The Law Book Company, 1990.

Hull, John. **Commercial Secrecy Law and Practice**. London: Sweet and Maxwell, 1998.